

УДК 811.162.1'373.45'46
DOI: 10.31891/2415-7929-2019-18-54-60

ТОРЧИНСЬКА Н. М.
Хмельницький національний університет

РОЗВИТОК ПОЛЬСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА У СЕРЕДНЬОПОЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД

У сучасних українськомовних славістичних студіях майже відсутня розгорнута інформація про лінгвістичні праці, присвячені історії польського мовознавства, тому в статті запропоновано найпоширенішу періодизацію розвитку польського мовознавства, схарактеризовано основні пам'ятки середньопольської доби, які або містять окремі мовні елементи тодішньої польської розмовної мови, або висвітлюють основні питання формування фонетичних, лексичних і граматичних норм польської мови XVI–XVIII ст.

Ключові слова: славістика, періодизація, середньопольська доба, пам'ятки, мовознавство.

TORCHYNSKA N.
Khmelnitsky National University

THE DEVELOPMENT OF THE POLISH LINGUISTICS IN THE MIDDLE POLISH PERIOD

Modern Ukrainian-speaking Slav studies have almost no detailed information on linguistic works concerning the history of Polish linguistics, so the article offers the most widespread periodization of the Polish linguistics development, describes the main monuments of the Middle Polish era, which either contain separate linguistic elements of the time Polish language, or highlight the main issues of the phonetic, lexical and grammatical norms formation of the Polish language (XVI–XVIII centuries).

During this period, Polish linguistics had a difficult path from the Renaissance (from the 1540s to the 1630s), marked by the rapid development of literary language, to the decline of the Polish language (the first half of the XVIII century) because of the loss of power in Poland after the influence of a number of socio-political factors.

The history of the Polish language grammatical system development began in the XV century from the spelling treatise by Jakub Parkos, the impulse for the creation of which became the practical need to unify the spelling of the Polish language. The characteristic feature of the Middle Polish period grammar was the lack of sounds and letters separation. The grammatical description elements of the Polish language - even before the appearance of Polish grammars - can be found in Latin grammars for students.

Spelling issues were initially addressed by Stanisław Zaborowski, Jan Seklucjan, Stanisław Murzynowski, Jan Kochanowski, Łukasz Górnicki, Jan Januszowski and others. If the first spelling works contained data, the information about the letters of the Polish alphabet was often added to the grammars. The first Polish grammars were written by the foreigners and for their use. In the XVII - first half of the XVIII century, the demand for the Polish language grammars increased, creating them not only in Latin, but also in a lively vernacular.

Grammars remained the main type of work in Polish linguistics from the days of Enlightenment to the early XX century.

Keywords: Slavic studies, periodization, Middle Polish era, monuments, linguistics.

Актуальність дослідження. Історія мовознавства як історіографічна дисципліна вивчає становлення лінгвістичної думки від найдавніших часів (V ст. до н. е.) до початку ХХІ ст. н. е., при цьому основну увагу звертає на розвиток лінгвістичних напрямів, шкіл, течій, традицій, гіпотез тощо і характеристику найбільш відомих праць кожного періоду в різних країнах, поглиблює лінгвістичну теорію та вдосконалює методику лінгвістичного аналізу. Історія мовознавства демонструє різні шляхи і методи дослідження мови, установлює зв'язок між багатьма способами описання мови, пояснює причини неоднакових інтерпретацій одних і тих самих явищ у різних школах і напрямах на всіх етапах розвитку мовознавчої науки.

Жодна сучасна наука не виникає на так званому «пустому місці», а використовує попередні надбання різних галузей, певні методики, методи, прийоми, принципи дослідження. Відповідно слов'янське мовознавство, зокрема польське, почало розвиватися в епоху Середньовіччя, у період формування польської літературної мови. Кожен новий період розвитку польського мовознавства знаменувався низкою праць, які й до сьогодні відіграють вагомую роль в історії лінгвістичної науки Польщі, що є невід'ємним складником європейської науки.

Хоча у формуванні славістики як науки основоположну роль відігравала Празька лінгвістична школа, проте й у Польщі є багато науковців, праці яких стали провідними для слов'янського мовознавства. Це, зокрема, І. Бодуен де Куртене, Л. Заменгоф, М. Крушевський, Є. Курилович, З. Клеменевич, Є. Бартмінський та ін. Тому нині існує потреба з'ясувати передумови становлення польського мовознавства як науки, проаналізувати періодизацію розвитку мовознавства, схарактеризувати основні праці, що репрезентують кожен період розвитку польської лінгвістики, описати внесок в історію світового мовознавства видатних полоністів. Ці та інші аспекти й зумовлюють **актуальність** теми статті.

Аналіз останніх джерел. Сучасна філологія має низку досліджень, присвячених вивченню історії розвитку мовознавства, із-поміж яких праці українських науковців: С. П. Бевзенка, Б. В. Кобилянського,

І. І. Ковалика, М. П. Кочергана, В. В. Лучика, В. В. Німчука, С. П. Самійленка, Г. М. Удовиченка, польських – Г. Вишневецької (Halina Wiśniewska), Р. Гжегорчикової (Renata Grzegorzczukowa), В. Дорошевського (Witold Doroszewski), Р. Дунбара (Robin Dunbar), В. Железного (Walter Żelazny), Б. Зелінського (Bogusław Zieliński), З. Клеменевича (Zenon Klemensiewicz), Л. Мошинського (Leszek Moszyński), російських – В. М. Алпатова, Т. А. Амірової, Ф. М. Березіна, Б. А. Ольховикова, Ю. В. Рождественського, І. П. Суова та ін.

У вітчизняній лінгвістиці є окремі праці, автори яких крізь призму історії описують певні явища польської мови. Так, В. В. Губич, акцентуючи увагу на певних екстралінгвальних чинниках, характеризує польську мовознавчу термінологію в середньопольську добу, коли починається поступове витіснення латинської мови, яка на той час виконувала функції літературної. Як зазначає автор, «формування національної термінології та її кодифікація відбувається повільно, оскільки не було наукових зацікавлень і відповідної взірцевої літератури, тому науковці змушені були послуговуватися латинськими термінами» [2, с. 178–179]. Також В. В. Губич звернула увагу на кодифікацію польської морфологічної термінології в першому польському підручнику з граматики – «Граматиці польської мови» О. Копчинського і фундаментальному «Словнику польської мови» С. Б. Лінде. У статті проаналізовано праці новопольського періоду, якому притаманний бурхливий розвиток мовознавчої науки [1].

Розвиткові граматичної думки в Польщі кінця XV – середини XVIII ст. присвятила польськомовну статтю О. М. Лазарович, зазначивши, що перші граматики мали на меті упорядкувати граматичну науку та сприяти вивченню польської мови [4, с. 86].

Розглядаючи польську мову в контексті новітніх наукових розробок, Ю. Й. Рісич згадав про окремі українські та польські праці, присвячені висвітленню польсько-українських мовних контактів і їхніх наслідків. Зокрема, автор припускає, що оскільки «перші писемні тексти польською мовою відомі нам з кінця XIV ст., ... то мовний вплив міг прийти лише з Києва до Польщі, адже, як відомо, контакти відбуваються між мовами з нерівним соціальним статусом, і саме культура Київської Русі мала тоді вищий статус, була розвиненішою в XI–XII ст. і в першій половині XIII ст. ... лише після половини XIV ст., а то й пізніше, впливи пішли з Польщі в напрямку Києва. Висвітлення цього питання утруднює відсутність польських текстів до кінця XIV ст., а також те, що ми нічого не знаємо про українське розмовне мовлення XIV–XV ст.» [5, с. 275]. Таким чином, автор мотивував необхідність створювати історико-лінгвістичні праці.

Водночас маємо низку наукових доробків, де польська мова стає об'єктом різноаспектного вивчення, зокрема щодо функціонування різноманітних лексичних полів, концептів, тематичних груп тощо.

Постановка проблеми. Незважаючи на значну кількість польськомовних джерел, присвячених історії польської мови та польського мовознавства, ми не маємо певної українськомовної узагальнювальної праці, де було б описано різні періодизації розвитку польської лінгвістики, схарактеризовано наукові студії, присвячені виникненню і становленню польської літературної мови тощо. Тому наша стаття буде базуватися на відповідних працях польських науковців [10; 11; 15; 23; 24; 27; 29].

Мета наукової розвідки – з'ясувати історичні передумови розвитку польського мовознавства; проаналізувати основні орфографічні, лексичні та граматичні праці, написані у період середньопольської доби і визнані пам'ятками польського мовознавства.

Виклад основного матеріалу. Існує декілька варіантів періодизації історії розвитку польської мови, в яких, окрім лінгвістичних змін, ураховують також зміни історичного і культурного характеру, що вплинули безпосередньо на розвиток мови. Загальноприйнятою є періодизація, у якій виділяють *дописемний* (до середини XII ст.), *давньопольський* (із середини XII – початок XVI ст.), *середньопольський* (початок XVI – середина або третя чверть XVIII ст.) і *новопольський* (із II половини XVIII ст. і до наших днів) періоди. При цьому дописемний і давньопольський періоди нерідко об'єднуються в один – давньопольський [3, с. 14].

Автор найбільш відомого підручника З. Л. Клеменевич (Zenon Klemensiewicz) деталізував запропоновану періодизацію, конкретизувавши її датами:

1) *давньопольський період*: дописемний етап (до 1136 року); писемний етап (до появи в XVI ст. польської літературної мови);

2) *середньопольський період*: 1540-ті роки – перехідний етап; із 1540-х років до 1630-х років – епоха Ренесансу, бурхливий розвиток літературної мови; із 1630-х років до кінця XVII ст. – початок занепаду польської мови; перша половина XVIII ст. – подальший занепад мови;

3) *новопольський період* (є різні варіанти завершення періоду. У більшості періодизацій – до наших днів): друга половина XVIII ст. – до 1795 року (правління Станіслава Августа Понятовського); 1795–1815 роки – з III поділу Речі Посполитої до Віденського конгресу; 1815–1831 роки – до Листопадового повстання; 1831–1918 роки – до здобуття Польщею незалежності; 1918–1939 роки – міжвоєнний час [11, с. 12].

Звісно, можна виокремити й сучасний період розвитку мовознавства, щоб таким чином зацентувати увагу на низці інтердисциплінарних наук, що виникли на стику лінгвістики й інших галузей знань і є особливо актуальними сьогодні.

Перед характеристикою праць середньопольської доби побіжно зупинимося на історичних передумовах її виділення.

У західних слов'ян після прийняття християнства усталилася латинська літургія і, відповідно, латинськомовна книжно-писемна культура. Латинська мова, яка виконувала функції літературної, не сприяла розвиткові польської народної мови, що й гальмувало розвиток науки. Після створення 1394 р. Краківського університету польська мова починає зміцнювати свої позиції, витісняючи латинську й німецьку мови. І тут, на думку І. П. Сусова, на перший план вийшла лексикографія. Словники стали одним із провідних жанрів рукописних праць, містили різні енциклопедичні відомості. Як і в інших слов'янських працях, перекладні тексти (тут – латинські: проповіді, писання, інші релігійні джерела) супроводжувалися глосами, які з часом почали укладати у вигляді глосаріїв, відповідних словничків. Згодом почали виникати і перекладні латинсько-польські словники, сформовані на основі латинських тлумачних словників, термінологічні і тематичні словники, алфавітні тлумачні словники глосів, що свідчило про використання у XIV–XV ст. у церковних проповідях польської мови [6].

Отже, як зауважує В. В. Губич, із XVI ст. завдяки змінам та становленню суспільно-політичних, релігійних, культурних, освітніх та письменницьких поглядів загальнонародна мова поступово витісняє латину. Із Західної Європи до Польщі поширюються ідеї реформації та Відродження, що сприяє книгодрукуванню польською мовою, поглибленню гуманітарної освіти, загальному оживленню розумового та літературного руху польською мовою [2, с. 178].

У перші десятиліття XVI ст. свідомість багатьох поляків починає трансформуватися: пасивність та байдужість до рідного слова змінюється пошуками різноманітних способів вивчити польську мову, зробити її мовою загальнонаціонального спілкування, надати об'єднавчої функції. Таким чином збільшується кількість поляків, які цікавляться питаннями розвитку освіти і науки, читають художню літературу, оскільки саме почався розквіт польської літератури [7, с. 27].

Історія розвитку граматичної системи польської мови починається в XV ст. з орфографічного трактату Якуба Паркоша, поштовхом до створення якого стала практична потреба уніфікувати правопис польської мови. Незважаючи на те, що його робота не була зразковою, проте це перша спроба роздумів про рідну мову. Автор не вказав адресата свого дослідження, але можна припустити, що воно розраховане для щоденного використання студентами та професорами Краківської академії [15, с. 216].

У XVI ст. питаннями правопису зайнялися Станіслав Заборовський (Stanisław Zaborowski), Ян Сеключан (Jan Seklucjan), Станіслав Мужинівський (Stanisław Murzynowski), Ян Кохановський (Jan Kochanowski), Лукаш Гумицький (Łukasz Górnicki) і Ян Янушовський (Jan Januszowski).

Зрозуміло, що праці того часу не були вузькоспеціальними. Як орфографічні праці містили дані з граматики (праця С. Заборовського з'явилася 1529 р. разом із його «*Grammatices rudimenta*»; у «*Nowym charakterze polskim*», 1594 р., Я. Яновецький звернув увагу на закінчення прикметників у множині), так і в граматиках часто додавали інформацію про літери польського алфавіту.

Поява правопису С. Заборовського, як зазначають дослідники історії польської друкарської справи та історики польської мови, зумовлена практичними потребами. Графіка цієї книги, з якої до наших днів збереглися лише фрагменти, «не сильно відрізнялася від рукописної традиції з її необов'язковим виконанням» [14, с. 8]. Необхідність видання текстів у багатьох примірниках спонукала друкарів до стандартизації польської графічної системи. Структура праці С. Заборовського подібна до трактату Я. Паркоша: обидві починаються із вступу, пропонують опис літер, поданих в алфавітному порядку, наводяться приклади з польських текстів. У вступі автор коротко пояснює, в чому полягає основна відмінність між латинським та польським правописами: при написанні польських слів латинські літери слід зберігати, якщо вони відповідають латинській формі та звуку, і якщо вони відрізняються за звучанням, що визначає різне значення слова, то, за зразком чеської мови, (правопис, реформований Я. Гусом), літери повинні бути додатково позначені діакритичними позначками (зокрема, пропонував ставити крапку, дві крапки, скісні риси над літерами тощо) [28, с. 8].

С. Заборовський всебічно і цілком послідовно розробив свій правописний трактат, але цей проєкт, хоча в 1513–1564 роках перевидавався одинадцять разів, не знайшов практичного застосування. Це було занадто сміливим порушенням традиції: через велику кількість діакритичних позначок надто складно було друкувати, а читання такого тексту втомлювало [6]. Отже, теоретичною основою правопису С. Заборовського були: трактат Я. Паркоша, добре знання граматики латинської мови та чеського правопису.

Характерною ознакою граматики середньопольського періоду, до появи доробку Ю. Мрожинського, стала відсутність розмежування звуків і букв. Елементи граматичного опису польської мови – ще до появи власне польських граматик – можна знайти у латинськомовних граматиках для школярів. Першим таким підручником була «*Grammaticae institutiones*», видана Яном Галлером 1511 року. Рекомендації, що містяться в підручнику, та врахування здібностей учня в польській школі призвели до того, що одне з пізніших перевидань збагатили перекладами з польської мови [8, с. 40]. Польські приклади (переклади польською мовою) можна знайти в граматиці С. Заборовського (Краків, 1518), Я. Хонтера (Jan Honter – «*De grammatica libri duo*» (Краків, 1532) і Я. Урсінуса (Jan Ursinus – «*Methodicae grammaticae libri quatuor*» (Львів, 1592) [8, с. 25, 29–30; 25]. Близькими до граматик були різноманітні допоміжні видання: «*Polskie księżeczki wielmi potrzebne ku uczeniu się polskiego, przy tym i po niemiecku wyłożone*», 1539 [12; 10, с. 44–45], «*Namowy rozliczne*

dla użytku nauki dziatek wyłożone» (1527), «Kancelaria polityczna»... (1665), латинські, німецькі та польські словники різного типу.

У Гданську польську мову викладали в релігійних школах ще в XV ст., вивчення польської мови в Академічній гімназії нижчих класів було введено 1589 року. Першим гданським підручником був *Abecadło polskie* (1538 р.) [27].

Польські науковці (Barbara Otwinowska, Lucylla Pszczółowska, Jadwiga Puzynina), опрацювавши низку стародруків, з'ясували, що період із XV ст. до I половини XVIII ст. налічує загалом 95 граматик, підручників і трактатів із польської мови: за XV ст. – 1, за XVI ст. – 30, за XVII ст. – 48, за першу половину XVIII ст. – 18 [17, с. 33–48]. Проте Пшемислав Зволінський (Przemysław Zwoliński) вважав, що не всі наявні праці можна вважати граматиками, і таким чином зменшив кількість граматик XVII ст. із 48 (з них 14 відомі лише з назви) до 12 [29, с. 253].

Перші граматики польської мови були написані іноземцями і для їхнього використання. Наприкінці XVI ст. Я. Янушовський сказав про це в *Nowym charakterze: «Do czego y to mußę przyłożyć ná wietęą fromotę nábę, że nam Grámmátiki Polskie cudzoziemcy opiśuią. Czemu nie śwoi?»* [9]. Зразком для опису польської мови була латинська граMATИКА.

Автором першої відомої граматики польської мови (1568) був француз Петро Статоріус-Стоєнський (Piotr Statorius-Stojeński). Уже в підзаголовку до праці автор пояснив мету укладання власної граматики польської мови, написавши, що вона призначена «для використання тим, хто вдосконалює мову або швидко й легко хоче її вивчити». Так автор хотів дати іноземцям можливість вивчати польську мову, щоб вони могли залишитися в країні [21]. Про спрямування граматики на чужинців свідчить той факт, що поряд із польськими словами постійно розташовувалися латинські відповідники. За словами Яна Лоша, «серед адресатів граматики Статорія не було поляків, які не відчували найменшої потреби вивчати власну мову з граматики» [15, с. 219].

Вона починалася розділом, присвяченим вимові літер, і закінчувалася синтаксисом. П. Статоріус-Стоєнський уклав свою граматику відповідно до традицій латинської школи, започаткованих граMATИСТОМ Еліушем Донатом, та тодішніх європейських латинських граматик. Проте він дещо адаптував її, видаливши деякі розділи, наявні в латинських граматиках, але дотримуючись їхнього порядку поділу граMATИЧНОГО МАТЕРІАЛУ. Отже, праця містить такі розділи: 1) вимова літер; 2) іменники; 3) займенники; 4) дієслова; 5) коротка інформація про дієприкметники, прислівники, прийменники, сполучники та вигуки. Основна увага в розділах зосереджена на флексіях різних частин мови, часто вони також містять дані про словотворення та слововживання [21]. Проте, незважаючи на певні недоліки граматики П. Статоріуса-Стоєнського, вона стала першим фундаментальним описом польської граMATИЧНОЇ СИСТЕМИ.

Наприкінці XVI ст. у Гданську з'являється граMATИКА польської мови Миколая Волькмара (Mikołaj Volckmar) (1594) – «Compendium linguae Polonicae in gratiam iuventutis Dantiscanae collectum a Nicolao Volkmaro», укладена для німців, написана латинською мовою з польськими та німецькими прикладами. Однією з причин її створення стала мультикультурність регіону. У вступній частині подано короткий опис польських літер та примітки про те, як їх вимовляти. Компендіум складається з двох розділів: перший присвячений орфографії і частково фонетиці, а другий – частинам мови, їхній словозміні та словотвору [22]. Описуючи іменник, автор виділяв три роди, вісім відмінків; відмінювання подавав відповідно до латинської граматики. У дієсловах виокремлював п'ять часових форм, проте абсолютно не звернув уваги на синтаксис. Можна простежити вплив граматики Е. Доната (ідея презентувати граматику у вигляді питань і відповідей) та П. Стоєнського [11, с. 414; 22].

Наступні граматики, з одного боку, базуються на засадах своїх попередників, а з іншого – пропонують нові підходи до опису польської мови або ж удосконалюють уже усталені традиції [20, с. 23–25]. Із-поміж них, писав П. Зволінський [29, с. 310, 356], були і плагіати, і автентичні дослідження.

Заслуговує уваги також праця Францішека Менінського (Franciszek Meniński) – *Grammatica seu institutio Polonicae...* (1649 р.), написана латинською мовою, з величезною кількістю польських прикладів і теж призначена для іноземців. Цю граматику дослідники вважають однією з найкращих польських граматик (хоча й зазначають, що в ній багато помилок [11], які виникають внаслідок нечіткого розрізнення звуків і букв). Праця свідчить, що автор добре знайомий із працями попередників (проаналізованих вище). За латинським зразком, Ф. Менінський виділяє 8 частин мови, шість часових форм дієслова. Уся інформація супроводжується польськими прикладами та їхніми латинськими відповідниками. Також є розділ про синтаксис, до подається інформація про польські формули ввічливості, про порядок слів, синтаксичні функції імен, дієслів, прислівника, сполучника та вигуку [18]. Трактат перевидавали двічі, зокрема 1747 р. у Львові.

У XVII – першій половині XVIII ст. попит на граматики польської мови збільшується. Вони писалися вже не лише латиною, але й живими народними мовами (так, у XVII ст., за оцінками науковців, 20 нових граматик було написано латинською мовою, 15 – німецькою, 3 – польсько-французькою [25, с. 201]. Особливо багато таких праць з'явилося в Помор'ї (Pomorze) та Шльонську (Śląsk). За свідченнями науковців, у кожному зі згаданих міст було видано понад сотню граматик польської мови, але надрукованих німецькою мовою. Деякі з них, окрім польської граматики, містили інформацію про німецьку мову, зокрема

й граматику. Авторами підручників такого зразка були, наприклад, Єремьяш Ротер (Jeremiasz Roter) (1616) і Йоган Християн Крумбольтц (Johann Christian Krumbholz) (1775). Підручники були розраховані як на хлопців, так і на дівчат, що свідчить про появу можливості учитися дітям різної статі [23, с. 168]. У XVII ст. польською мовою були написані підручники з вивчення італійської (Adam Styla, 1675) та французької (Bartłomiej Kazimierz Malicki, 1700) мов.

Першою польською граматиною, написаною поляком, була *Compendiosa linguae Polonicae institutio...* (1690 р.), автором якої був Ян Кароль Война (Jan Karol Wojna) з Ясениці, учитель латинської та польської мов у Гданську [11, с. 414; 15, с. 219]. Як і його попередники, про які Я. К. Война згадує у вступі, автор прагне створити підручник, який допоможе іноземцям опанувати польську мову. Проте він вважає праці П. Стоєнського, М. Волькмара та інших непридатними для цієї мети через недостатню кількість пояснень та не дуже чітких міркувань, що робить їх невиразними не лише для іноземців, для яких вони написані, а й безпосередньо для поляків. Крім того, він звинувачує їх у введенні багатьох елементів, які є непотрібними та не відповідають духу польської мови, але, крім цих загальних тверджень, не дає жодних деталей, чим він чітко уникає фактичної полеміки [26].

Перевагою граматики є велика кількість прикладів і досить таки проста, прозора класифікація частин мови, хоч і через призму латинської мови. Вона складається з трьох частин: орфографія, етимологія (частини мови) і синтаксис. Зокрема, у синтаксисі автор зазначив, що має на меті показати «спосіб поєднання частин мови, представлених вище, для створення чистого і правильного висловлювання». Далі детально висвітлює відмінності у синтаксисі польської і латинської мов [26].

Автор надто високо цінує свою граматику, вважає, що навіть якщо вона не є досконалою, то безумовно перевершує інші граматики за чіткістю міркувань, точністю, доцільністю правил та численними коментарями. Зауважимо, що високу оцінку, яку сам автор дає своїй граматиці, поділяють дослідники [27].

Дві попередні граматики: «*Fundamentum seu principium ad politico-Polonicum usum recte formandum, exprimentum, et loquendum*» (1643) і «*Polnische Grammatik*» (1680), авторами яких, як припускають, були поляки, першої – Ян Гулінський (Снятовський) (Jan Guliński (Śniatowski)), викладач польської мови в Гданську, другої – Станіслав Ян Мальчовський (Stanisław Jan Malczowski), учитель, перекладач і нотаріус у Ризькій ратуші, не збереглися.

Граматики залишалися основним видом праць у польському мовознавстві від доби Просвітництва до початку XX століття. Автори перших граматик, написаних польською мовою у XVIII ст., упроваджували в них західноєвропейські лінгвістичні концепції, що базувалися на раціоналістичних ідеях граматики Пор-Рояль (Walenty Szylarski, 1770; Onufry Kopczyński, 1778–1783) та емпіричних ученнях англійської філософської школи (О. Копчуйський). Тому ці праці належали вже до новопольської доби в історії польського мовознавства.

Не можна оминати лексикографічні праці цього періоду, які також укладалися під впливом тенденції кількомовності, першою з яких здебільшого виступала латинська.

1528 року в Кракові було надруковано «*Dictionarius trium linguarum...*» Францішека Мимера (Franciszek Mumer). Це тримовний словник, що містить найбільш важливі слова з латинської, німецької та польської мов (2400 слів), укладений в алфавітному порядку в межах кожної теми. Автор не подає граматичних відомостей, не враховує багатозначності, пропонуючи по одному еквівалентному відповіднику з кожної мови [19].

Близько 30 000 латинських і понад 20 000 польських слів увів до словника «*Lexicon Latino Polonicum...*» (1564 р.) Ян Мончинський (Jan Mączyński (Ioannes Macziński)). Це найбільше зібрання латинських слів та їхніх польських еквівалентів із XVI століття. Укладений словник алфавітно-гніздовим способом. Лексикон є прикладом ренесансного словника, що порушує традиції середньовічної лексики і базується на філологічній методиці, розробленій у Західній Європі. Автор не уникав розмовних, регіональних чи навіть нецензурних виразів, намагався показати багатство і красу рідного слова, належне місце польської мови серед інших європейських мов. Позитивним і незвичним для того періоду було використання Я. Мончинським покликань на праці своїх попередників [16].

Майже через століття, 1621 року, у Кракові було видано черговий тримовний польсько-латинсько-грецький словник «*Thesaurus polono-latino-graecus*» (близько 50 000 слів) Гжегоша Кнапіуша (Grzegorz Knapiusz; Knapski; Gregorius Snapius). Праця має мовно-енциклопедичний характер, у ній зібрано не лише загальну лексику, а й спеціалізовані вирази. Основна мета Гж. Кнапіуша полягала в тому, щоб створити збірник латинських слів для перекладу (такий словник був відсутній у Польщі) та боротися за чистоту польської мови, зокрема з макаронічною мовою. Автор намагався зібрати всю лексику правильної польської мови, уникаючи діалектизмів, ненормативних слів та архаїзмів.

Тезаурус Гж. Кнапіуша – це перший словник, який не є типовим багатомовним словником, тобто тим, що подає лише польські слова та їхні еквіваленти іншими мовами. Автор – перший польський лексикограф, який навів основні і вторинні значення слів, застосував алфавітний порядок, який охоплював як окремі значення, так і фразеологічні конструкції, а також звуки, афікси та закінчення. Прогресивним було введення великої кількості фразеологізмів, використання стилістичних класифікаторів, інформація про походження слів та приклади, взяті з творів письменників (Кохановського, Вуйка та ін.) [13].

Висновки. Отже, середньопольський період розвитку польського мовознавства був зумовлений низкою суспільно-політичних чинників. Якщо починалася доба в епоху Відродження, коли польська мова набувала статусу загальнонаціональної, то закінчувалася в період глибокої політичної та економічної кризи, що не сприяло розвитку науки в цілому і лінгвістики зокрема. З погляду вагомості праць середньопольської доби, то це орфографічно-граматичні трактати, лексикографічні джерела, написані переважно латинською мовою з використанням польських прикладів і зорієнтовані здебільшого на іноземців, які вивчають польську мову. Інформація про вищезгадані писемні пам'ятки дає багатий порівняльний матеріал для дослідження історії польської мови та мовознавства.

Перспективи використання результатів дослідження. Польське мовознавство на всіх етапах розвитку відзначається низкою праць, вартих уваги і різноаспектного вивчення, тому в перспективі плануємо схарактеризувати основні лінгвістичні праці новопольської доби, тобто періоду із другої половини XVIII ст. і до наших днів.

Література

1. Губич В. В. Кодифікація польської морфологічної термінології у «Граматиці польської мови» О. Копчинського і «Словнику польської мови» С. Б. Лінде / В. В. Губич // Слов'янський збірник. – 2015. – № 19. – С. 264–277.
2. Губич В. В. Латинські запозичення у складі польської мовознавчої термінології середньопольської доби / В. В. Губич // Слов'янський збірник. – 2016. – № 20. – С. 176–193.
3. Історія польської мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ostarbeiter.vn.ua/historia-jezyka-polskiego.html>
4. Лазарович О. М. Розвиток граматичної думки у Польщі кінця XV – середини XVIII ст. / О. М. Лазарович // Прикарпатський вісник НТШ. Слово. – 2015. – № 2 (30). – С. 86–93.
5. Рісич Ю. Й. Польська мова в контексті новітніх наукових і навчально-методичних розробок / Ю. Й. Рісич // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство. – 2008. – Т. 16, вип. 14. – С. 273–280. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2008_16_14_48.
6. Сусов И. П. История языкознания : учебное пособие для студентов старших курсов и аспирантов. – Тверь : Тверской гос. ун-т, 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.ru/TEXTBOOKS/yazykoznanie.txt_with-big-pictures.html
7. Borawski S. Wprowadzenie do historii języka polskiego / S. Borawski. – Warszawa, 2002. – 279 s.
8. Cytowska M. Od Aleksandra do Alwara (Gramatyki łacińskie w Polsce w XVI w.) / M. Cytowska. – Wrocław 1968. – 105 s.
9. Januszowski J. Nowy charakter polski / J. Januszowski. – Kraków, 1594. – 75 s.
10. Kępińska A. Dawne gramatyki języka polskiego / A. Kępińska. – Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej. – 2006. – № 4. – S. 43–48.
11. Klemensiewicz Z. Historia języka polskiego / Z. Klemensiewicz. – Warszawa, 2002. – 828 s.
12. Klimek Z. Język polski w rozmówkach polsko-niemieckich «Książeczek polskich» z r. 1539. / Z. Klimek. – Wrocław, 1978. – 177 s.
13. Knapisz Gr. Thesaurus polono-latino-graecus / Gr. Knapisz. – Kraków, 1621 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slowniki/39/thesaurus-polono-latino-graecus-krakow-1621>
14. Lisowski T. Grafia druków polskich z 1521 i 1522 roku. Problemy wariantowości i normalizacji / T. Lisowski. – Poznań, 2001. – 112 s.
15. Łoś J. Gramatyka w dawnej Polsce / J. Łoś // Język Polski. – 1913. – Z. 7. – S. 216–221.
16. Łoś J. Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543 / J. Łoś. – Kraków, 1915. – 147 s.
17. Mączyński J. Lexicon Latino Polonicum ex optimis Latinae linguae Scriptoribus concinnatum / J. Mączyński. – Königsberg, 1564. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slowniki/40/lexicon-latino-polonicum-koenigsberg-1564>
18. Mayenowa M. R. Walka o język w życiu i literaturze staropolskiej. Wyd. II. / M. R. Mayenowa. – Warszawa, 1955. – 184 s.
19. Meniński F. Grammatica seu institutio Polonicae linguae in qua etymologia, syntaxis & reliquae partes omnes exacte tractantur; in usum exterorum edita / F. Meniński. – Gdańsk, 1649. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/164>
20. Mumer F. Dictionarius trium linguarum / F. Mumer. – Kraków 1528. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slowniki/41/dictionarius-trium-linguarum-m-krakow-1528>
21. Pawłowska R. Fonetyka języka polskiego nauczanego w Gdańsku w XVII wieku / R. Pawłowska. – Wrocław 1979. – 177 s.
22. Statorius-Stojeński P. Polonicae grammatices institutio. In eorum gratiam, qui eius linguae elegantiam cito & facile addiscere cupiunt / P. Statorius-Stojeński. – Kraków, 1568. – 216 s. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/168>
23. Volkmar M. Compendium linguae Polonicae in gratiam iuventutis Dantiscanae collectum a Nicolao Volkmaro / M. Volkmar. – Gdańsk, 1594. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/169>
24. Walczak B. Zarys dziejów języka polskiego / B. Walczak. – Poznań, 1995. – 244 s.
25. Wiśniewska H. Język polski w przemyskim podręczniku (1545) / H. Wiśniewska // Rocznik Przemyski, t. XXVII. – Przemysł, 1990. – S. 129–140.
26. Wiśniewska H. Metody opisu koniugacji polskiej w gramatykach XVII wieku / H. Wiśniewska // Studia historycznojęzykowe. – T. II. – Kraków, 1994. – S. 201–208.
27. Woyna J. K. Compendiosa linguae Polonicae institutio in gratiam exterorum, qui recte ac facile linguam Polonicam addiscere cupiunt a Joanne Carolo de Jasienica Woyna, equite Polono, elaborata / J. K. Woyna. – Gdańsk, 1690. – 180 s. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/261>
28. Z historii gramatyki języka polskiego. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gramatyki.uw.edu.pl/history>
29. Zaborowski S. Orthographia seu modus recte scribendi et legendi Polonicum idioma quam utilissimus / S. Zaborowski. – Kraków, 1514. – 24 s. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/2>
30. Zwoliński P. Gramatyki języka polskiego z XVII wieku jako źródło poznania ówczesnej polszczyzny / P. Zwoliński // Poradnik Językowy. – 1956. – Z. 7. – S. 251–260.

References

1. Hubyh V. V. Kodyfikatsiia polskoi morfologichnoi terminolohii u «Hramatytsi polskoi movy» O. Kopyhynskoho i «Slovnyku polskoi movy» S. B. Linde / V. V. Hubyh // Slovianskyi zbirnyk. – 2015. – № 19. – S. 264–277.
2. Hubyh V. V. Latynski zapozychennia u skladі polskoi movoznavchoi terminolohii serednopolskoi doby / V. V. Hubyh // Slovianskyi zbirnyk. – 2016. – № 20. – S. 176–193.
3. Istoriia polskoi movy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ostarbeiter.vn.ua/historia-jezyka-polskiego.html>
4. Lazarovyh O. M. Rozvytok hramatychnoi dumky u Polshchi kintsia XV – seredyny XVIII st. / O. M. Lazarovyh // Prykarpatskyi visnyk NTSh. Slovo. – 2015. – № 2 (30). – S. 86–93.

5. Rysich Yu. Y. Polska mova v kontekstí novitnikh naukovykh i navchalno-metodychnykh rozrobok / Yu. Y. Rysich // Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seria : Movoznavstvo. – 2008. – T. 16, vyp. 14. – S. 273–280. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2008_16_14_48.
6. Susov Y. P. Ystoryia yazykoznan'ia : uchebnoe posobye dlia studentov starshykh kursov y aspirantov. – Tver : Tverskoi hos. un-t, 1999. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://lib.ru/TEXTBOOKS/yazykoznanie.txt_with-big-pictures.html
7. Borawski S. Wprowadzenie do historii języka polskiego / S. Borawski. – Warszawa, 2002. – 279 s.
8. Cytowska M. Od Aleksandra do Alwara (Gramatyki łacińskie w Polsce w XVI w.) / M. Cytowska. – Wrocław 1968. – 105 s.
9. Januszowski J. Nowy charakter polski / J. Januszowski. – Kraków, 1594. – 75 s.
10. Kępińska A. Dawne gramatyki języka polskiego / A. Kępińska. – Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej. – 2006. – № 4. – S. 43–48.
11. Klemensiewicz Z. Historia języka polskiego / Z. Klemensiewicz. – Warszawa, 2002. – 828 s.
12. Klimek Z. Język polski w rozmówkach polsko-niemieckich «Książeczek polskich» z r. 1539. / Z. Klimek. – Wrocław, 1978. – 177 s.
13. Knapiesz Gr. Thesaurus polono-latino-graecus / Gr. Knapiesz. – Kraków, 1621 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slovniki/39/thesaurus-polono-latino-graecus-krakow-1621>
14. Lisowski T. Grafia druków polskich z 1521 i 1522 roku. Problemy wariantywności i normalizacji / T. Lisowski. – Poznań, 2001. – 112 s.
15. Łoś J. Gramatyka w dawnej Polsce / J. Łoś // Język Polski. – 1913. – Z. 7. – S. 216–221.
16. Łoś J. Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543 / J. Łoś. – Kraków, 1915. – 147 s.
17. Mączyński J. Lexicon Latino Polonicum ex optimis Latinae linguae Scriptoribus concinnatum / J. Mączyński. – Konigsberg, 1564. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slovniki/40/lexicon-latino-polonicum-konigsberg-1564>
18. Mayenowa M. R. Walka o język w życiu i literaturze staropolskiej. Wyd. II. / M. R. Mayenowa. – Warszawa, 1955. – 184 s.
19. Meniński F. Grammatica seu institutio Polonicae linguae in qua etymologia, syntaxis & reliquae partes omnes exacte tractantur; in usum exterorum edita / F. Meniński. – Gdańsk, 1649. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/164>
20. Mymer F. Dictionarius trium linguarum / F. Mymer. – Kraków 1528. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slovniki/41/dictionarius-trium-linguaru-m-krakow-1528>
21. Pawłowska R. Fonetyka języka polskiego nauczanego w Gdańsku w XVII wieku / R. Pawłowska. – Wrocław 1979. – 177 s.
22. Statorius-Stojeński P. Polonicae grammatices institutio. In eorum gratiam, qui eius linguae elegantiam cito & facile addiscere cupiunt / P. Statorius-Stojeński. – Kraków, 1568. – 216 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/168>
23. Volckmar M. Compendium linguae Polonicae in gratiam iuventutis Dantiscanae collectum a Nicolao Volkmaro / M. Volckmar. – Gdańsk, 1594. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/169>
24. Walczak B. Zarys dziejów języka polskiego / B. Walczak. – Poznań, 1995. – 244 s.
25. Wiśniewska H. Język polski w przemyskim podręczniku (1545) / H. Wiśniewska // Rocznik Przemyski, t. XXVII. – Przemysł, 1990. – S. 129–140.
26. Wiśniewska H. Metody opisu koniugacji polskiej w gramatykach XVII wieku / H. Wiśniewska // Studia historycznojęzykowe. – T. II. – Kraków, 1994. – S. 201–208.
27. Woyna J. K. Compendiosa linguae Polonicae institutio in gratiam exterorum, qui recte ac facile linguam Polonicam addiscere cupiunt a Joanne Carolo de Jasienica Woyna, equite Polono, elaborata / J. K. Woyna. – Gdańsk, 1690. – 180 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/261>
28. Z historii gramatyk języka polskiego. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://gramatyki.uw.edu.pl/history>
29. Zaborowski S. Ortographia seu modus recte scribendi et legendi Polonicum idioma quam utilissimus / S. Zaborowski. – Kraków, 1514. – 24 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/2>
30. Zwoliński P. Gramatyki języka polskiego z XVII wieku jako źródło poznania ówczesnej polszczyzny / P. Zwoliński // Poradnik Językowy. – 1956. – Z. 7. – S. 251–260.

Рецензія/Peer review : 23.07.2019

Надрукована/Printed : 08.10.2019